

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№8

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB[®]
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

OpenAIRE

ROAD

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

BASE

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Crossref

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 926 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 1-avgustda ruxsat etildi.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Luis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golischeva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayeich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Smart-logistika texnologiyalarini joriy etish orqali oziq-ovqat mahsulotlarini yetkazib berish tizimini optimallashtirish (Toshkent viloyati misolida).....	14
Mavlanov Sobirjon Pardabayevich	
Tijorat banklarida korporativ boshqaruvning xalqaro tamoyillari asosida boshqaruv sifatini oshirish	20
Sattarov Umirzoq	
Современные банковские продукты	24
Хужамуратов Аббос Мардонович	
Amerika qo'shma shtatlarining ijtimoiy himoya tizimi.....	29
Abdullayeva Sayyora Aleksandrovna	
Совершенствование рынка услуг высшего образования как фактор повышения занятости населения в условиях цифровой экономики.....	33
Ибрагимов Тимур Ибодуллаевич, Асланова Дилбар Хасановна	
Iqtisodiy fanlarni o'qitishda interaktiv metodlarning qo'llanilishi va ularning samaradorligi.....	39
Kabulov Baxram Kuzibaevich	
Korxonalarda raqobat razvedkasi tizimlarini rivojlantirishda innovatsion raqamli texnologiyalarining o'rni.....	45
Tursunxo'jayev Sardor Jamoliddin o'g'li	
O'zbekiston banklarida sun'iy intellekt foydalanish samaradorligini oshirish.....	51
Kamolov Sardorbek Davlatjon o'g'li	
Agrar korxonalar xo'jalik faoliyatida risklarni boshqarish bo'yicha samarali boshqaruv qarorlarini qabul qilishning metodologik asoslari.....	59
Baymirzaev Dilmurod Nematovich	
Основные направления инвестиционной политики Узбекистана в соответствии со стратегией-2030	66
Исомов Б. С.	
Tashish va saqlash xizmatlarini ko'rsatuvchi korxonalarda raqamli texnologiyalardan foydalanish holati.....	70
Rajabov Orzujon Mamasoliyevich	
Ijtimoiy infratuzilmani modernizatsiya qilishda DXSHning o'rni: madaniyat va sport sohasida imkoniyatlar	78
Baykalonov Jalil G'aybulloyevich	
Анализ состояния и перспективы развития активного и спортивного туризма в Узбекистане.....	93
Бойко Фарида Чингисовна, Ивонина Наталья Викторовна	
Переоценка и фальсификация стоимости имущества: международные практики, риски и пути решения.....	99
Мансурова Сайёра Бахтияровна	
Hudud sanoati tarkibiy o'zgarishlarini prognozlash usuli.....	106
Djumayev Farrux Toshmurotovich	
Углеродный след и декарбонизация промышленности Узбекистана: роль возобновляемой энергетики и международный опыт	111
Авезова Нилуфар Раббанакуловна, Ощепкова Эльвира Ахтемовна, С.М. Махмудов, А.А. Холиков, Авезова Нилуфар Раббанакуловна	
The process of developing startups based on management principles	119
Ilxamov Azizbek Yodgor o'g'li	
The impact of economic policy on non-performing loans: the case of Uzbekistan.....	126
Jalalov Mashkhurbek Gaybullo ugli	
Основные направления инвестиционной политики Узбекистана в соответствии со стратегией-2030	134
Исомов Б. С.	

Ko'p kvartirali uylarni boshqaruv organlari tomonidan aholiga sifatli xizmat ko'rsatishni qo'llab quvvatlashni takomillashtirish	138
Umarov Begzodbek Jaloldinovich	
O'zbekistonda iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirishning institutsional asoslari.....	143
Fayzullayev Jonibek Negmatullayevich	
Davlat - xususiy sheriklik loyihalarining samaradorligini oshirish.....	150
Tursunov Imomnazar Egamberdiyevich, Hamroyev G'ayratjon Sultonovich	
O'zbekiston sug'urta bozorida hayot sug'urtasi xizmatlarining rivojlanish tendensiyalari va istiqbollari.....	155
Bazarov Zakir Xonqulovich	
Tijorat banklari likvidligini tartibga solish yo'llari.....	160
Tursunpo'latov Sohbnazar Kasimjon o'g'li, Nomozova Mohinur Maxmud qizi	
Atrof-muhit ifloslanishini kamaytirishda yashil moliya vositalarining roli: xalqaro tajriba va O'zbekiston imkoniyatlari	163
Yuldasheva Madina Tohir Qizi	
Geofazoviy ma'lumotlar asosida hududlarning farovonlik darajasini aniqlash	173
Toymasov Zufarjon Zokir o'g'li	
Методы и критерии оценки эффективности конкурентоспособности предприятия	179
Кучаров Абдор Сабижанович, Бобожонов Азиз Бабаханович, Алижанова Камила Тохир кизи	
Korxonalarda innovatsion jarayonlarni boshqarishning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish.....	187
Narbeyeve Dilnoza Darvishaliyevna	
Development of entrepreneurship in Uzbekistan: management strategies in the context of economic reforms	192
Ibragimova Saida Ilkhomovna	
Aloqa korxonalari xizmat faoliyatida diversifikatsiya qilishning ilmiy baholash usullari va ulardan foydalanish.....	197
Tursunova Mastura Taxirovna	
Developing effective marketing strategies for tourism development in Uzbekistan	204
Fayzullayev Nodirbek Baxtiyor o'g'li	
Yakka tartibdagi tadbirkorlarni soliqqa tortish mexanizmlarini takomillashtirish masalalari.....	208
Yuldashev Yashnarjon Xolmirzayevich	
Yoshlar sanoat va tadbirkorlik zonalarida investitsiya loyihalarini bank kreditlari orqali moliyalashtirish.....	212
Jamalova Dilnoza Egamberdiyevna	
Цифровизации системы стратегического управления предприятий нефтегазовой отрасли Республики Узбекистан.....	217
Азимов Кабул	
Индекс устойчивости региона против бедности (poverty resilience index – pri): на примере бухарской области Республики Узбекистан (2024)	223
Мухамедова Мадинабону Мехридиновна	
Экономические аспекты внедрения цифровых технологий в полиграфии.....	230
Юсупхужаева Шахноза Музаффар кизи	
Mintaqalararo iqtisodiy hamkorlikni shakllantirish va barqaror rivojlantirishning ilmiy-nazariy asoslari.....	233
Sattorov R. A.	
Web3'da real vaqt ma'lumot sinxronizatsiyasi — tarmoqdagi kechikishlar va ularni kamaytirish texnologiyalari.....	240
Raimov Ulugbek Yorqinbek o'g'li	
Tijorat banklarining likvidligini tartibga solish amaliyotining dolzarb masalalari	246
Sayfutdinov Bobur Nodirovich	
Tijorat banklarining investitsion jozibadorligini oshirish yo'llari.....	255
Yuldoshev Otabek Jovli o'g'li	

Tijorat banklarining investitsion faolligini oshirish yo'llari.....	261
Ortiqov Sidiqjon Xolmurodovich	
Innovatsion yondashuvlar orqali davlat xaridlarida iqtisodiy samaradorlikni oshirish	266
Kurbonbekov Sardorbek Ravshanovich	
Hududlarda barqaror rivojlanish nazariyalarining sanoat korxonalari faoliyatiga ta'siri	270
Sadriddinov Baxtiyor Shamsiddin o'g'li	
Turizm platformalarining raqobatbardoshligini oshirishda zamonaviy kontent va raqamli marketing strategiyalarining integratsiyalashgan yondashuvi.....	277
Dadamirzayev Sarvarbek Ulug'bek o'g'li	
Bank xizmatlarida innovatsion texnologiyalarni kengaytirish yo'nalishlari.....	283
Almosova Shohista Jobirovna	
Модели организации казначейства в ведущих стран мира.....	288
Сагдиев Равшан Сайфуллаевич	
Paxta-to'qimachilik klasterlari faoliyatini nazariy jihatlar va rivojlantirish yo'llari.....	302
B.Sh.Shadmanov	
Qurilish sanoatini rivojlantirishda tabiiy resurslardan kompleks foydalanishning ahamiyati.....	307
Yuldasheva Mexrunisa Kasimjan qizi	
Yangi O'zbekistonning "Yashil" iqtisodiyoti: qiyosiy tahlilning asosiy tendentsiyalari	313
Ro'ziyeva Dilfuza Toshmurovna	
Oliy ta'limda raqamli texnologiyalarning muammolari va uni bartaraf etish yo'nalishlari.....	318
Abduraxmanova Malika Abdujaparovna	
Namangan viloyatining Farg'ona vodiysi qo'shni hududlari bilan iqtisodiy hamkorligining hozirgi holati va rivojlantiruvchi omillari	323
Sattarov R.A.	
Desentralizatsiyalangan ma'lumot almashish protokollari: IPFS, Filecoin va Arweave tahlili	328
Raimov Ulugbek Yorqinbek o'g'li	
Transport xizmatlari ko'rsatish biznes-jarayonlarini raqamli transformasiya talablari asosida takomillashtirish.....	333
Komilov Asror Akmalovich	
Empowering the Future: Assessing the Role of Automation, Internet of Things (IoT), and Demand Management in Enhancing Energy Efficiency of Smart Grids.....	338
Khakimjanova Surayyo Khabibullayevna	
Ta'lim jarayonida sun'iy intellektdan foydalanish tajribalari (xalqaro va mahalliy misollar)	345
Madaminov Shoxruxbek Ma'rufjon o'g'li	
Zamonaviy sharoitlarda uy-joy fondini boshqarishning moliyaviy mexanizmini takomillashtirish	352
Inoyatova Durdona Shoxaydarovna, Karimova Aziza A'zamiddin qizi	
Mijozlar tajribasini yaxshilashda raqamli integratsiya strategiyalari: "O'zbektelekom" AK tajribasi.....	358
Islamov Javlon Rasulovich	
Tijorat banklari orqali jinoiy yo'l bilan olingan daromadlarni legallashtirishga qarshi kurashish mexanizmlari.....	361
Rustamov Sunnatillo Rustamovich	
Yashil iqtisodiyot barqaror rivojlanish omili sifatida: Yevropa tajribasi.....	368
Turobjanov Murodjon Maxammadjanovich	
Ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikka erishishda kichik biznes va mahalla hamkorligi modellarini takomillashtirish	373
Murotov Nodir Xujamqulovich	
Xalqaro moliya institutlarining O'zbekiston bank sektori va iqtisodiyotiga ta'siri: YETTB faoliyati misolida tahlil.....	378
Alimov Azizbek Alievich	
Bankrotlik xavfini tahlil qilish modellari.....	386
Nasiriddinov Bahouddin Nuriddinovich	

Xizmat ko'rsatish korxonalarida sifat va samaradorlikni oshirishni takomillashtirish yo'llari.....	393
Burxonova Nargiza Mirshohid qizi	
Iqtisodiyotni modernizatsiyalash jarayonida bank tizimi islohotlari va ularni boshqarish strategiyalari.....	400
Hamroyev Xurshid Jalilovich	
“Temir yo'l transportida MHXSni joriy etishning ahamiyati va milliy standartlar bilan taqqoslama tahlili”	405
Babaxalov Norbo'ta Eshnazarovich	
Banking and financial services in the process of economic development digitalization and its advantages and security of the process	409
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, Baxanurov Oqil Odil og'li	
Kichik biznesda moliyaviy barqarorlikni ta'minlashdagi asosiy muammolar va ularni bartaraf etish yo'llari.....	416
Abduvosit Omonboyev	
“Futurologiya va mintaqaviy iqtisodiy transformatsiya: Markaziy Osiyoda O'zbekistonning strategik senariylari”	421
Siddiqov Abdusalom Abdumalikovich	
Kichik biznes subyektlarini bank kreditlari orqali qo'llab-quvvatlashning rivojlangan xorijiy davlatlar tajribalari.....	425
Irgasheva Nigora Akbarovna	
Туристская мобильность стран персидского залива как устойчивый и перспективный источник въездного туризма в Узбекистан	434
Додиев Феруз, Голышева Елена Вячеславовна	
Turistik erkin iqtisodiy zonalarda investitsiya loyihalarini amalga oshirish: Imkoniyatlar, muammolar va istiqbollar	443
Xoliqov Dostonbek Rustam o'g'li	
Oliy ta'limda davlat-xususiy sheriklik: moliyalashtirish modelini modernizatsiya qilish yo'nalishlari.....	449
Bozorov Alisher O'zimurotovich	
Xalqaro raqamli intergatsiya, raqamlashtirish sharoitida tijorat banklari faoliyati tahlili	455
Turapov Bahromjon Alisher o'g'li	
To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar – iqtisodiyot taraqqiyotining muhim omili.....	461
Mamatkulova Nodira Maxkamovna	
Davlat xaridlari ishtirokchilarining elektron-skoring tizimi.....	465
Mamasoliyev Abrorbek Abdug'ani o'g'li	
Qishloq xo'jalik korxonalarida melioratsiya xarajatlari xisobining muammolari va yechimlari.....	469
Baxriev Muxiddin Sheralievich	
O'zbek banklarining xarajatlar samaradorligini stoxastik chegara modelida baholash	481
Xannayev Sherzod	
Практические подходы к выявлению и оценке налоговых рисков на основе сегментации деятельности налогоплательщиков	490
Голубова Ольга Сергеевна, Элбаева Мукаддас Рашидовна	
Iqtisodiyot tarmoqlarida investitsiyalardan samarali foydalanishni tashkil etish chora-tadbirlari va investitsiyalarni jalb qilish istiqbollari.....	496
No'monjonova Muazzam Maxbubjon qizi	
Empowering the future: The impact of automation, iot, and demand management on energy efficiency in smart grids.....	501
Khakimjanova Surayyo Khabibullayevna	
Institutsional o'zgarishlar sharoitida aholi daromadlari tarkibining oshishi va daromadlar tengsizligini kamaytirishning istiqbolli yo'nalishlari	508
Ergasheva Nafisa Baxridinovna	
Международные индексы, определяющие цифровое развитие страны	513
Талъатова Диёра Боходир кизи	

Sog'liqni saqlash sohasida davlat-xususiy sheriklik instituti orqali investitsiya loiyhalarini moliyalashtirishda moliyaviy-iqtisodiy samaradorligini baholash metodologiyasi	517
Karabayev Sanjar Abdusamatovich	
Управление качеством в технологических стартапах: Баланс между скоростью и надежностью	527
Хамидуллина Гульнора Рафкатовна, Раджабов Темур Рустамович, Носиров Илхом Аббосович	
Namangan viloyatida iqtisodiy integratsiyani jarayonida eksport va import operatsiyalarining tahlili	535
Adashev Azimjon O'rinboyevich	
Korxonalarda kadrlar tayyorlash ijrosidagi mavjud muammolar va kadrlar siyosatining takomillashtirib borish xususiyatlari	541
Mamatqulov Rustam Muxammadkarimovich	
Yashirin iqtisodiyot tushunchasi, turlari va shakllanish omillari hamda uning iqtisodiyotga ta'siri.....	546
Malikov Abdulaziz Toxirjon o'g'li, S.A. Zakirova	
The purpose of assessing a person's entrepreneurial capacity is to classify their quality characteristics	562
Mansur Matkarimov, Qaxramon Madraximov, Sherjon Sherjonov, Jahongirbek Nurjonov	
Challenges in enhancing the efficient use of economic resources in agriculture within an innovative economy framework.....	568
Nodira Abdullayevna Eshquvattova	
Оценка эффективности существующих методов стратегического управления проектами	573
Мансурова Севара Мансуровна	
Создаются благоприятные условия для индивидуальных предпринимателей и самозанятых лиц	577
Батыров Фархад Бакитович	
Sug'urta kompaniyalarining moliyaviy barqarorligini oshirish metodologiyasini takomillashtirish yo'llari.....	593
Haqberdiyev Bekzod O'ktamovich	
Toshkent viloyatida metal bozorining rivojlanishi va unda kichik biznesning o'rni	600
Musayeva Shoirazimovna	
Mechanisms for ensuring employment in the services sector through the development of small business and private entrepreneurship.....	606
Turabekov Sokhibjon Sherboy ugli, Abdukhalikov Ulugbek Abdukhalikovich	
Tijorat banklarini raqamlatirish sharoitida inson resurslarini boshqarishning innovatsion yondashuvlari (BRB misolida)	611
Azimov Asrorjon Muzaffarjonovich	
The importance and current state of accounting and auditing of liabilities in enterprises	616
Khaliqnazarova Gulnaz Jalgasbay qizi	
Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikda xotin-qizlarning barqaror bandlik darajasining ekonometrik tahlili.....	622
Xoliyorova Shoxista Qahramon qizi	
Moliyaviy bozor ishtirokchilari faoliyatini samarali boshqarishda innovatsion moliyaviy vosita va metodlarning qo'llanilishi.....	627
Hotamqulova Madina Sanjar qizi	
Oliy ta'limga investitsiya kiritishning asosiy shakl va mexanizmlari	631
Almardanov Ulug'bek Qudrat o'g'li	
"Yashil" iqtisodiyotning metodologik asoslari.....	635
Babakulov Bahromqul Mamatkulovich, Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, Boymurodov Jonon Komiljonovich	
O'zbekiston sharoitida davlat xaridlarini yanada rivojlantirish istiqbollari	641
Turganbaev Nursulton Bayram uli	

Tijorat banklarida jismoniy shaxslarga ko'rsatiladigan xizmatlar raqamli transformatsiyaning joriy holati tahlili	645
Qurbonov Alisher Samadovich	
Инновационные формы сотрудничества образования и индустрии для формирования компетенций в сфере устойчивого туризма: Опыт и перспективы Узбекистана.....	653
Бухарова Нигора Газиевна	
Muzey sohasida tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlar nazariyasi va ularni madaniy meros va muzeyshunoslik sohasiga tatbiq etish	657
Asadova Nigora Mehridin qizi	
Internet banking adoption in Uzbekistan	661
Karimov Erkin Yusubovich	
Elektron tijorat O'zbekiston va Xitoy raqamli iqtisodiyotini rivojlantirish drayveri sifatida	665
Samedinov Timur Selyametovich	
Yuridik shaxslar birlashuvi orqali amalga oshiriladigan xufyona soliqlardan qochish sxemalarini moliyaviy instrumentlar bilan bartaraf etish yo'llari	671
To'rayev Dilshod Xasanovich	
O'zbekiston shahar ekoturizmida raqamli egizak texnologiyalarining iqtisodiy potentsiali	683
Esonboyev Baxodir Bakir o'g'li	
Yengil sanoatni rivojlanishtirishning mintaqaviy xususiyatlari	687
Fuzaylov Sarvar Abdusamatovich	
Tijorat banklarining depozit siyosatiga ta'sir qiluvchi omillar	693
Komilova Mukammal Shavkatovna	
Tadbirkorlik subyektlari faoliyatini mikromoliyalashtirish bilan bog'liq muammolar	697
Tojiyev Javlonbek Rustamovich	
Ishbilarmonlik muhitini baholashning metodologiyalari tahlili	704
Nabieva Nilufar Nabi qizi	
Jismoniy shaxslarning daromadlariga deklaratsiya asosida soliq solish mexanzmini takomillashtirish	715
Ibragimov Zafar Ismailovich	
Yashil marketing yordamida moda sanoatida mijozlar ehtiyojini samarali qondirish.....	723
Xalilova Nafisa Komilovna	
Targetlangan iqtisodiy siyosat orqali kambag'allikka qarshi kurash	727
Baratov J.N.	
Globallashtirish sharoitida O'zbekiston iqtisodiyotining modernizatsiyasi va strategik rivojlanish yo'nalishlari	733
Ibrohimov Boburmirzo Baxtiyor o'g'li	
Sug'urta kompaniyalarining innovatsion faoliyati tahlili va moliyalashtirish samaradorligini aniqlash yo'nalishlari	738
Baxronova Shaxodat Baxshuloyevna	
Yo'lovchi tashish sohasida autsorsingni qo'llash istiqboli	744
Kaxarova Nilufar Yerkinjovna	
Ta'lim klasterlari faoliyatining barqaror taraqqiyotdagi o'rni.....	748
Imamova Nilufar Asamutdinovna	
Xizmatlar eksportini rivojlanishining zamonaviy tendensiyalari.....	753
Alixonov Mirzoulug'bek Pahlavonjon o'g'li	
O'zbekistonda suv resurslaridan oqilona foydalanishda soliq mexanizmlari ta'sirini oshirish masalalari	759
Boymurotov Sodiq Rozziqovich	
Влияние состояния матери и факторов среды на развитие аллергии у детей грудного возраста.....	766
Закирова Бахора Исламовна	
Роль стандартов устойчивого развития МСФО в трансформации экономики тюркских стран	771
Маткаримов Давронбек Матякубович	

Sanoat korxonalarining atrof-muhitga ta'sirini baholashda iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirish	776
Sarvinov Alisherovna Radjabova	
Neft-gaz sanoatida amalga oshirilayotgan investisiya loyihalarida mahalliy kontent ulushini oshirish masalalari	779
Umurzakov Jamoliddin Sherbekovich	
Sanoat korxonalarida mahsulot raqobatbardoshligini oshirish yo'nalishlari	784
Naimxonov Ma'rufxon Zokirxon o'g'li	
Qishloq xo'jaligi korxonalari monitoringida raqamli texnologiyalardan foydalanishda xorij tajribasi	788
Yusupov Nizomiddin Ro'zimurod o'g'li	
Mintaqa sanoat korxonalarining strategik marketing faoliyatining tahlili	793
Kaytboyeva Nigora Bakmatovna	
Soyabon bandlarining xorijiy investorlarni himoya qilish uchun O'zbekiston huquqiy tizimiga integratsiyalashuv zaruriyati	805
Alisherova E'zoza, N.X. Rahmonqulova	
Tadbirkorlik subyektlarini kreditlashda tijorat banklari faoliyatining zamonaviy yondashuvlari	812
Urinboyev Abrorbek Maxmudjonovich	
Temir yo'l vokzallarida qo'shimcha xizmatlarni tashkil etishni samaradorligini oshirish yo'llari	817
Iskandarov Kudrat Shuxratovich	
Tijorat banklari tomonidan kreditlash mexanizmining ilmiy jihatlar va nazariy yondashuvlari	822
Kaxxarov Ulug'bek Xalmatovich	
Международная правосубъектность МНПО: институционализация влияния неправительственных организаций в формировании международных экологических и экономических норм	827
Хидоятлов Бурхон Ғайрат ўғли, С.М. Адилходжаева	
Yengil sanoat korxonalari mahsulotlarini narxlashtirish strategiyalari	831
Ravshanbekov Oybek Rustambek o'g'li	
Yevropa ittifoqi va markaziy osiyo mamlakatlaridagi soliq siyosatining inklyuziv rivojlanishdagi o'rni va omillarining qiyosiy tahlili	837
Hakimov Feruz Xurshid o'g'li	
Mintaqa turizmini rivojlantirishda raqamli marketing vositalaridan mijozlar qoniqishini kompleks baholash uslubi	846
Ilhamova Zarnigor Po'latjon qizi	
Mintaqaviy eksport samaradorligiga innovatsion yondashuvlarning ta'sir omillarini tadqiq etish	851
Ibadullayev Ergash Bakturdiyevich	
Buxoro viloyatida ichki turizmning hozirgi holati va istiqboldagi rivojlanish yo'llari	857
Azimov Otabek Xudayberdievich	
Tashqi bozorlarga integratsiyalashuv jarayonlarining mintqa iqtisodiyotining o'sishga ta'siri bo'yicha qarashlar	862
Ozodova Farida Zarif qizi	
Tijorat banklari moliyaviy barqarorligini ta'minlashni boshqarish strategiyalari	866
Madaminov Bekzod Allayorovich	
Qo'shilgan qiymat solig'i ma'murchiligini raqamlashtirishni takomillashtirish metodologiyasi jarayonlari	872
Muxammadov Nodir Karimovich	
O'zbekiston eksport salohiyatini soliqlar yordamida rag'batlantirish	880
Mahmudova Sevara Rahmat qizi	
Yashil moliyalashtirishda moliyaviy instrumentlar	883
Abduraxmonov Alimardon Sodiq o'g'li	
Сравнительный анализ правовых инструментов контроля трансфертного ценообразования в налоговой, таможенной и антимонопольной сферах	887
Бекзод Умматов	

Yaponiya startap tajribasini O'zbekiston sharoitida tatbiq etish istiqbollari	892
Xazratova Shohsanam Xasanboy qizi	
Рейтинг Республики Узбекистан по индексу развития электронного правительства	898
Умарова Дурдона Абдуманнабовна	
Etnomadaniy turizm tushunchasi va uning mazmun-mohiyati	905
Qilichova Orzigul Zafar qizi	
Пути адаптации международных требований к капиталу в страховом секторе Узбекистана	910
Эргашева Фарангиз Шерзод кизи	
Tijorat banklarida raqobatbardoshlikni belgilovchi omillar va ularning ta'siri tahlili	916
Shamsiyev Nurbek Fazliddin o'g'li	
Tijorat banklarida muammoli investitsion kreditlarning yuzaga kelish sabablari va ularni bartaraf etish yo'llari	921
Melikov Otabek Maxmadaminovich	

TIJORAT BANKLARIDA MUAMMOLI INVESTITSION KREDITLARNING YUZAGA KELISH SABABLARI VA ULARNI BARTARAF ETISH YO‘LLARI

Melikov Otabek Maxmadaminovich

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

“Moliya va bank ishi” kafedrası mudiri.

o.melikov@dtpi.uz

ORCID:0009-0006-1518-4107

Annotatsiya: Ushbu maqolada tijorat banklarida investitsiyalarni moliyalashtirish jarayonida yuzaga keladigan muammoli kreditlarning shakllanish sabablari, ularning bank tizimi va iqtisodiyotga ta'siri hamda ularni bartaraf etish yo'llari ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida muammoli kreditlarning asosiy manbalari sifatida loyiha risklarining noto'g'ri baholanishi, makroiqtisodiy beqarorlik, kredit monitoringining sustligi, korporativ boshqaruvdagi kamchiliklar va tashqi qarzlarning ortishi aniqlangan. Shuningdek, xalqaro tajribada qo'llanilayotgan samarali mexanizmlar — kredit portfelini diversifikatsiya qilish, restrukturizatsiya, “bad bank” modeli, davlat kafolatlari va kredit sug'urtasi kabi usullar o'rganilgan. O'zbekiston sharoitida muammoli kreditlarni kamaytirish uchun risk-menejment tizimini kuchaytirish, raqamli texnologiyalarni tatbiq etish hamda xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni kengaytirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Tijorat banklari, investitsiya, kredit portfelı, muammoli kreditlar, risk-menejment, restrukturizatsiya, “bad bank” modeli, kredit monitoringi, davlat kafolatlari, raqamli texnologiyalar.

Abstract: This article scientifically analyzes the causes of the formation of problem loans in the process of financing investments in commercial banks, their impact on the banking system and the economy, and ways to eliminate them. During the study, the main sources of problem loans were identified as incorrect assessment of project risks, macroeconomic instability, weak credit monitoring, shortcomings in corporate governance, and increased external debt. Also, effective mechanisms used in international experience were studied - such methods as loan portfolio diversification, restructuring, the “bad bank” model, state guarantees, and credit insurance. Practical recommendations were developed to strengthen the risk management system, implement digital technologies, and expand cooperation with international financial institutions to reduce problem loans in the conditions of Uzbekistan.

Key words: Commercial banks, investment, loan portfolio, problem loans, risk management, restructuring, the “bad bank” model, credit monitoring, state guarantees, digital technologies.

Аннотация: В данной статье научно проанализированы причины образования проблемных кредитов в процессе финансирования инвестиций в коммерческих банках, их влияние на банковскую систему и экономику, а также пути их устранения. В ходе исследования были выявлены основные источники проблемных кредитов: некорректная оценка проектных рисков, макроэкономическая нестабильность, слабый кредитный мониторинг, недостатки в корпоративном управлении и возросший внешний долг. Также были изучены эффективные механизмы, используемые в международном опыте, - такие методы, как диверсификация кредитного портфеля, реструктуризация, модель «плохого банка», государственные гарантии и страхование кредитов. Разработаны практические рекомендации по укреплению системы управления рисками, внедрению цифровых технологий и расширению сотрудничества с международными финансовыми институтами для сокращения проблемных кредитов в условиях Узбекистана.

Ключевые слова: Коммерческие банки, инвестиции, кредитный портфель, проблемные кредиты, управление рисками, реструктуризация, модель «плохого банка», кредитный мониторинг, государственные гарантии, цифровые технологии.

KIRISH

Bozor iqtisodiyotida tijorat banklari nafaqat moliyaviy vositachilik vazifasini bajaradi, balki iqtisodiyotni investitsiyalar bilan ta'minlovchi asosiy manbalardan biri sifatida ham maydonga chiqadi. Bugungi globallashuv davrida investitsion jarayonlarning barqarorligi mamlakat iqtisodiy taraqqiyoti, ishlab chiqarish hajmining kengayishi, yangi ish o'rinlari yaratilishi va aholi farovonligi bilan bevosita bog'liqdir. Shu sababli tijorat banklarining investitsiyalarni moliyalashtirish faoliyati davlatning iqtisodiy siyosatida ustuvor yo'nalishlardan biri hisoblanadi.

Biroq, investitsiyalarni moliyalashtirish jarayonida yuzaga keladigan muammolar, xususan, o'z vaqtida qaytmay qolayotgan investitsion kreditlar masalasi nafaqat alohida tijorat banklari, balki butun moliya tizimi uchun jiddiy tahdid tug'diradi. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, muammoli kreditlarning yuqori darajasi moliyaviy sektorning ishonchliligiga putur yetkazadi, investitsion muhitni zaiflashtiradi va iqtisodiy o'sish sur'atlarini keskin pasaytiradi. Xalqaro valyuta jamg'armasi (XVJ) va Jahon banki hisobotlariga ko'ra, rivojlanayotgan davlatlarda muammoli kreditlar ulushi ba'zi hollarda 15 foizgacha yetib, iqtisodiy barqarorlikka salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining bank-moliya tizimini isloh qilishga qaratilgan qaror va farmonlarida ham aynan kreditlashning samaradorligini oshirish, muammoli kreditlar hajmini kamaytirish va ularning oldini olish masalalari alohida ta'kidlanmoqda. Shu nuqtai nazardan qaraganda, tijorat banklarida investitsiyalarni moliyalashtirish hisobiga yuzaga keladigan muammoli kreditlarni o'rganish, ularni bartaraf etish yo'llarini ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etish ilmiy jihatdan ham, amaliy jihatdan ham dolzarb masalalardan biridir.

Shuningdek, ushbu muammo bozor iqtisodiyoti qonuniyatlari, investitsiya siyosatining barqarorligi, xalqaro tajriba va milliy bank tizimining rivojlanish darajasi bilan chambarchas bog'liq. Shuning uchun tijorat banklarida investitsiyalarni moliyalashtirish jarayonida yuzaga keladigan kredit xavflarini chuqur tahlil qilish va ularni samarali boshqarish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqish bugungi kunning talabidir.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Tijorat banklari faoliyatida investitsiyalarni moliyalashtirish va muammoli kreditlarni bartaraf etish masalalari bo'yicha ko'plab ilmiy izlanishlar olib borilgan. Xalqaro miqyosda ushbu sohada R. Levine, J. Stiglitz, F. Mishkin, D. Diamond va P. Dybviglarining ishlari alohida ahamiyat kasb etadi. Jumladan, R. Levine (2005) moliya tizimining iqtisodiy o'sishga ta'sirini chuqur tahlil qilib, tijorat banklari tomonidan amalga oshiriladigan investitsion kreditlash jarayoni iqtisodiy barqarorlikni ta'minlovchi asosiy vositalardan biri ekanligini ta'kidlaydi.

F. Mishkin (2019) esa bank tizimidagi moliyaviy vositachilik mexanizmlarini o'rgana turib, kredit portfelining sifati va bank nazoratining samaradorligi muammoli kreditlar ulushiga bevosita ta'sir qilishi haqida ilmiy xulosa beradi. D. Diamond va P. Dybvig (1983) tomonidan ishlab chiqilgan klassik "bank ishonchliligi modeli"da esa depozitorlar va qarz oluvchilar o'rtasidagi muvozanatning buzilishi bank tizimida likvidlik inqirozlariga olib kelishi mumkinligi ko'rsatilgan. Bu yondashuv bugungi kunda ham muammoli kreditlarning kelib chiqish sabablari va ularni bartaraf etish mexanizmlarini o'rganishda metodologik asos bo'lib xizmat qilmoqda.

MDH mamlakatlari miqyosida olib borilgan tadqiqotlarda ham ushbu masala keng yoritilgan. Masalan, A. Kuznetsov (2020) o'z izlanishlarida Rossiya tijorat banklarida muammoli kreditlarning asosiy sababi sifatida makroiqtisodiy beqarorlik, qarzдор korxonalar moliyaviy intizomining pastligi va bank nazoratining sustligini keltiradi. Qozog'istonlik olimlar A. Baimukhametova va T. Seytkaziev (2021) esa muammoli kreditlarni kamaytirishda restrukturizatsiya va "bad bank" modelining samarali ekanligini ta'kidlaydi.

O'zbekiston olimlari ham ushbu masalaga alohida e'tibor qaratmoqda. Sh. Azizov (2022) tijorat banklarida kredit portfeli boshqaruvining zamonaviy yondashuvlarini o'rganib, muammoli kreditlarni kamaytirishda risk-menejment tizimini kuchaytirish va raqamlashtirish jarayonlarining ahamiyatini ko'rsatib bergan. I. Karimov (2023) esa investitsion loyihalarni moliyalashtirishda due diligence jarayonini joriy qilish zarurligini, shuningdek, loyiha risklarini xalqaro standartlar asosida baholash kreditlarning qaytarilish darajasini sezilarli oshirishi mumkinligini ta'kidlaydi.

Shu bilan birga, Markaziy bank va Moliya vazirligining so'ngi yillarda e'lon qilingan hisobotlarida muammoli kreditlar hajmini kamaytirish bo'yicha amalga oshirilgan islohotlar, xususan, banklarning kapital yetarliligi ko'rsatkichini oshirish, kredit portfelini diversifikatsiya qilish va kredit monitoringini kuchaytirishga doir chora-tadbirlar yoritilgan.

Yuqoridagi adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, tijorat banklarida investitsiyalarni moliyalashtirish jarayonida muammoli kreditlarning oldini olish va ularni bartaraf etish masalasi nazariy va amaliy jihatdan keng o'rganilgan bo'lsa-da, milliy sharoitda xalqaro tajribani chuqur integratsiya qilish, shuningdek, kredit risklarini boshqarishda zamonaviy raqamli texnologiyalarni qo'llash masalalari hanuz to'liq ishlab chiqilmagan. Bu esa ushbu tadqiqotning dolzarbligini yanada oshiradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolada muallif tomonidan ilmiy abstraksiyalash, qiyosiy tahlil, induksiya va deduksiya usullaridan foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tijorat banklari iqtisodiyotda investitsion jarayonlarni moliyalashtirish orqali ishlab chiqarish hajmining kengayishi, yangi ish o'rinlari yaratilishi va aholi turmush darajasining oshishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Biroq investitsion kreditlarning samaradorligi ularning hajmiga emas, balki sifati va qaytish darajasiga bog'liq bo'ladi. Agar kredit portfeli tarkibida muammoli kreditlar ulushi oshsa, bu banklarning moliyaviy barqarorligiga putur yetkazadi, iqtisodiyotning umumiy o'sish sur'atlarini pasaytiradi va investitsion muhitga bo'lgan ishonchni susaytiradi. Shu bois, tijorat banklari faoliyatida muammoli kreditlar masalasi alohida dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Muammoli kreditlarning shakllanishiga bir qator omillar sabab bo'ladi. Avvalo, investitsion loyihalarning risklari yetarlicha chuqur baholanmasligi, bozor tahlilining to'liq o'tkazilmasligi va biznes-rejalarning hayotiylik darajasining pastligi kredit mablag'larining samarasiz yo'naltirilishiga olib keladi. Shu bilan birga, mamlakatdagi makroiqtisodiy beqarorlik — inflyatsiya, valyuta kursining o'zgarishi, tashqi bozor kon'yunkturasining keskin tebranishi ham qarzdor korxonalar uchun qo'shimcha moliyaviy yuk bo'lib tushadi. Ko'plab hollarda banklarning kredit ajratilgandan keyin uni maqsadli ishlatilishini nazorat qilish mexanizmlari sustligi, korxonalardagi korporativ boshqaruvning zaifligi, shaffof moliyaviy hisobot yuritilmasligi va hatto korrupsiya elementlari kreditlarning qaytmasligiga sabab bo'ladi. Natijada, tijorat banklari balansida muammoli kreditlar ulushi ortadi va ularning likvidlik ko'rsatkichlari pasayadi.

Muammoli kreditlarning iqtisodiyotga ta'siri ham bevosita va jiddiydir. Birinchidan, banklarning yangi kreditlar ajratish imkoniyati cheklanadi, bu esa ishlab chiqarish va investitsion faoliyatning sekinlashuviga olib keladi. Ikkinchidan, bank tizimidagi beqarorlik xorijiy investorlarning mamlakatga bo'lgan ishonchini susaytiradi. Uchinchidan, muammoli kreditlarning ortishi davlat tomonidan qo'shimcha qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini talab qiladi, bu esa byudjet xarajatlarini oshiradi va makroiqtisodiy barqarorlikka salbiy ta'sir ko'rsatadi. Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, muammoli kreditlar ulushining 10 foizdan oshishi iqtisodiy o'sish sur'atlarini 1,5–2 baravar pasaytiradi.

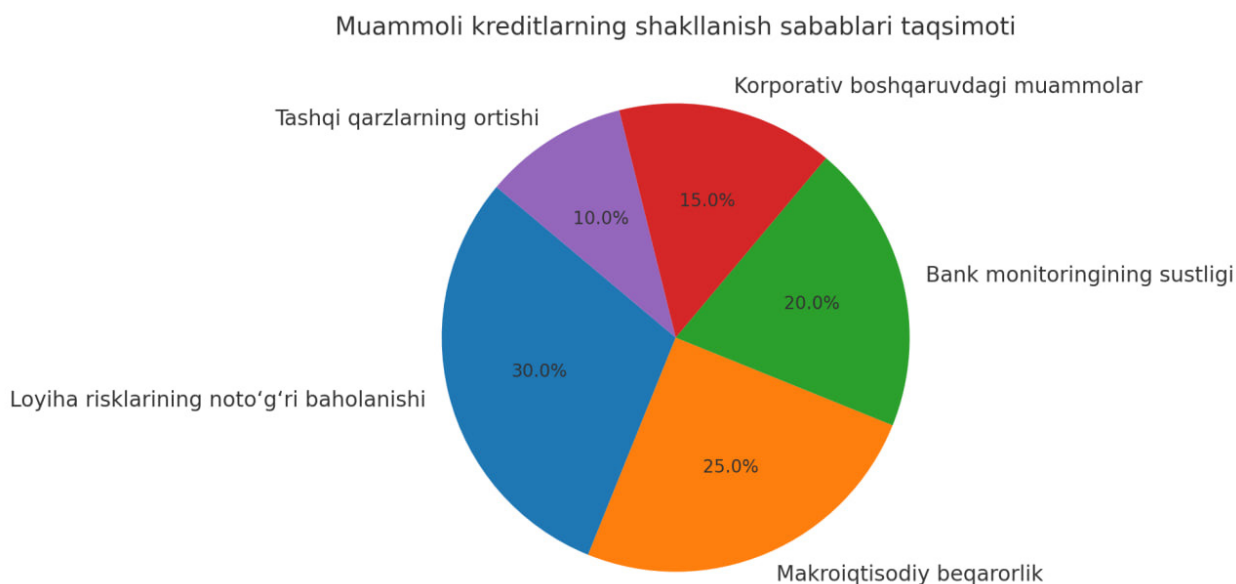
Shunday sharoitda muammoli kreditlarni bartaraf etish uchun kompleks chora-tadbirlar zarur. Avvalo, kredit ajratilishidan oldin investitsion loyihalarni chuqur tekshirish, bozor tahlilini amalga oshirish va moliyaviy oqimlarni prognozlash orqali risklarni aniq baholash talab etiladi. Kredit portfelini turli tarmoqlar va hududlar bo'yicha diversifikatsiya qilish ham risklarni kamaytirishning muhim omilidir. Muammoli kreditlarni qaytarish uchun restrukturizatsiya mexanizmlaridan foydalanish, ya'ni qarzdorlarga foiz stavkalarini pasaytirish, to'lov muddatlarini cho'zish yoki qayta moliyalashtirish orqali moliyaviy imkoniyat yaratish muhim hisoblanadi. Kichik va o'rta biznes subyektlari uchun kredit sug'urtasi va davlat kafolatlari tizimini kengaytirish ham banklar zimmasidagi risklarni kamaytirishga xizmat qiladi. Xalqaro tajribada qo'llanilayotgan "bad bank" modeli ham muhim yechimlardan biridir. Unga ko'ra, muammoli kreditlar alohida tashkil etilgan maxsus bankka o'tkazilib, tijorat banklari balanslari "sog'lomlashtiriladi" va ularning investitsion faoliyati davom etishi uchun imkoniyat yaratiladi.

O'zbekiston sharoitida ushbu mexanizmlarning qo'llanishi yanada samarali bo'lishi mumkin. Buning uchun Markaziy bank tomonidan muammoli kreditlarni yagona milliy bazada kuzatish tizimini joriy etish, tijorat banklarida risk-menejment bo'limlarini kuchaytirish va xodimlar malakasini oshirish zarur. Shuningdek, kredit mablag'larining real vaqt rejimida maqsadli ishlatilishini kuzatish imkonini beruvchi raqamli texnologiyalarni keng tatbiq etish muhimdir. Davlat va xususiy sektor hamkorligida restrukturizatsiya jarayonlarini samarali yo'lga qo'yish, xalqaro moliya institutlari bilan birgalikda muammoli kreditlarni qisqartirish uchun maxsus fondlar tashkil etish ham ijobiy natijalar berishi mumkin.

Demak, tijorat banklarida investitsiyalarni moliyalashtirish jarayonida yuzaga keladigan muammoli kreditlar ko'plab ichki va tashqi omillar ta'sirida shakllansa-da, ularni bartaraf etishning samarali mexanizmlari mavjud. Eng muhimi, banklar tomonidan risklarni aniq baholash, monitoringni kuchaytirish va zamonaviy moliyaviy vositalarni qo'llash orqali kredit portfeli sifati oshiriladi, bu esa mamlakat iqtisodiy barqarorligiga va investitsion muhitning jozibadorligiga xizmat qiladi.

Quyidagi diagrammada tijorat banklarida investitsiyalarni moliyalashtirish jarayonida muammoli kreditlarning shakllanishiga sabab bo'ladigan omillar foizlarda taqsimlangan holda keltirilgan:

1-diagramma

- Loyiha risklarining noto'g'ri baholanishi (30%) – muammoli kreditlarning eng asosiy manbai hisoblanadi. Investitsion loyihalarning iqtisodiy samaradorligi chuqur o'rganilmaganda, kredit mablag'lari maqsadsiz sarflanadi va qaytmaslik xavfi kuchayadi.

- Makroiqtisodiy beqarorlik (25%) – inflyatsiya, milliy valyuta kursidagi tebranishlar, tashqi bozor kon'yunkturasidagi o'zgarishlar qarzidor korxonalar moliyaviy imkoniyatlarini keskin pasaytiradi.

- Bank monitoringining sustligi (20%) – kredit ajratilgandan keyin mablag'larning maqsadli ishlatilishi doimiy nazorat qilinmasa, ular samarasiz yo'nalishlarga sarflanadi.

- Korporativ boshqaruvdagi muammolar (15%) – shaffof moliyaviy hisobotning yo'qligi, korrupsiya va noto'g'ri resurs taqsimoti kreditlarning qaytmasligiga olib keladi.

- Tashqi qarzlarning ortishi (10%) – qarzidor korxonalar tashqi moliyaviy manbalarni ko'paytirgani sari bank tizimiga qo'shimcha xavf tushadi.

Diagramma shuni ko'rsatadiki, muammoli kreditlarning yarmidan ko'pi (55%) bevosita loyiha risklarini noto'g'ri baholash va makroiqtisodiy omillar bilan bog'liqdir. Demak, tijorat banklari uchun eng muhim vazifa — investitsion loyihalarni chuqur tahlil qilish, risklarni to'liq baholash va makroiqtisodiy o'zgarishlarga moslashuvchan strategiyalarni ishlab chiqishdan iboratdir.

Tadqiqot davomida tijorat banklarida investitsiyalarni moliyalashtirish jarayonida yuzaga keladigan muammoli kreditlarning asosiy sabablari tahlil qilindi. Jadval va diagramma asosida aniqlanishicha, muammoli kreditlarning yarmidan ko'pi loyiha risklarining noto'g'ri baholanishi hamda makroiqtisodiy beqarorlik omillariga to'g'ri kelmoqda. Bu esa shuni anglatadiki, kredit mablag'larini ajratishdan avval chuqur iqtisodiy va moliyaviy ekspertiza o'tkazish, shuningdek, inflyatsiya va valyuta tebranishlaridan himoyalanih bo'yicha samarali mexanizmlarni ishlab chiqish zarur.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, banklarning kredit monitoringi va ichki nazorat mexanizmlarini kuchaytirishi muammoli kreditlar hajmini sezilarli darajada kamaytirishi mumkin. Xususan, kredit mablag'larining maqsadli ishlatilishini real vaqt rejimida kuzatish imkonini beradigan raqamli texnologiyalar joriy etilganda, kredit portfeli sifati oshishi kutilmoqda. Shuningdek, restrukturalizatsiya mexanizmlaridan foydalanish va davlat kafolatlarini kengaytirish qarzidor korxonalar moliyaviy barqarorligini tiklashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Muhokama jarayonida xalqaro tajribaga asoslanib shuni aytish mumkinki, "bad bank" modelini milliy sharoitda tatbiq etish imkoniyatlari ham mavjud. Bu yondashuv muammoli kreditlarni alohida balansga chiqarib, tijorat banklari faoliyatini "sog'lomlashtirish"ga yordam beradi. Biroq, bunday tizimning samarali ishlashi uchun mustahkam huquqiy baza, davlat nazorati va moliyaviy resurslarning yetariligi talab etiladi.

Shuningdek, muhokama jarayonida shuni ham ta'kidlash kerakki, O'zbekistonda muammoli kreditlarni kamaytirish bo'yicha olib borilayotgan islohotlar ijobiy natija bermoqda. Markaziy bank ma'lumotlariga ko'ra,

oxirgi yillarda muammoli kreditlar ulushi 6–7 foiz atrofida saqlanmoqda. Biroq, iqtisodiy o'sish sur'atlari jadallashgani sari investitsion loyihalarning soni ham ko'paymoqda, bu esa kredit risklarini yanada oshirishi mumkin. Shu sababli, mavjud islohotlarni chuqurlashtirish, risk-menejment tizimini mustahkamlash va xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni kengaytirish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, muammoli kreditlarni bartaraf etishda kompleks yondashuv — ya'ni risklarni to'g'ri baholash, monitoringni kuchaytirish, restrukturizatsiya va sug'urta mexanizmlarini qo'llash hamda davlat-xususiy hamkorlik asosida maxsus dasturlar ishlab chiqish tijorat banklari uchun eng samarali yechim bo'lib xizmat qiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tijorat banklarida investitsiyalarni moliyalashtirish jarayonida yuzaga keladigan muammoli kreditlar bank tizimi barqarorligi va mamlakat iqtisodiy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadigan asosiy omillardan biridir. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, muammoli kreditlarning shakllanishida loyiha risklarini noto'g'ri baholash, makroiqtisodiy beqarorlik, bank monitoringi sustligi hamda korporativ boshqaruvdagi muammolar yetakchi o'rin tutadi. Bu esa investitsion muhitning jozibadorligini kamaytiradi, banklarning likvidligini pasaytiradi va yangi loyihalarning moliyalashtirilishiga to'siq bo'ladi.

Muammoli kreditlarni bartaraf etish uchun tijorat banklari faoliyatida zamonaviy risk-menejment tizimlarini joriy etish, kredit portfelini diversifikatsiya qilish, kredit monitoringini kuchaytirish, restrukturizatsiya mexanizmlaridan foydalanish va kredit sug'urtasini kengaytirish zarur. Shuningdek, xalqaro tajribada qo'llanilgan "bad bank" modeli, davlat kafolatlari hamda raqamli texnologiyalar asosida kreditlarni nazorat qilish amaliyotini milliy sharoitga tatbiq etish muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston sharoitida Markaziy bank tomonidan yagona muammoli kreditlar bazasini yaratish, tijorat banklarida risklarni baholash jarayonlarini xalqaro standartlar asosida yo'lga qo'yish, shuningdek, xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikda maxsus fondlar tashkil etish orqali muammoli kreditlarni kamaytirish mumkin. Bunday kompleks yondashuv bank tizimining moliyaviy barqarorligini mustahkamlash, investitsion muhitni yaxshilash va iqtisodiy o'sish sur'atlarini jadallashtirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Azizov Sh. Tijorat banklarida kredit portfeli boshqaruvi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2022. – 184 b.
2. Karimov I. Bank tizimida investitsion faoliyat samaradorligi. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2023. – 210 b.
3. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Yillik hisobot. – Toshkent, 2023.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-maydagi PQ–4702-son qarori. Bank-moliya tizimini isloh qilish va rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida.
5. Moliya vazirligi. Muammoli kreditlarni kamaytirish bo'yicha chora-tadbirlar dasturi. – Toshkent, 2022.
6. Mishkin F. The Economics of Money, Banking, and Financial Markets. – New York: Pearson, 2019. – 712 p.
7. Levine R. Finance and Growth: Theory and Evidence. – Handbook of Economic Growth, 2005. – Vol. 1A. – P. 865–934.
8. Diamond D., Dybvig P. Bank Runs, Deposit Insurance, and Liquidity. – Journal of Political Economy, 1983. – Vol. 91, No. 3. – P. 401–419.
9. Kuznetsov A. Bankovskaya sistema Rossii i problemnye kredity. – Moskva: Finansy i statistika, 2020. – 256 s.
10. Baimukhametova A., Seytkaziev T. Problem Loans in Kazakhstan Banking Sector and Their Solutions. – Almaty: Narxoz University Press, 2021. – 143 p.
11. World Bank. Global Financial Development Report. – Washington, D.C., 2023.
12. IMF. Financial Stability Review. – Washington, D.C., 2022.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 8

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>